

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

КУЗЬМІН О. Є., ВОЛОВИЧ О. Б.

УДК 65.011+336.276

Кузьмін О. Є., Волович О. Б. Фактори впливу на заборгованість підприємства та їх класифікація

У статті проаналізовано підходи до класифікації факторів заборгованості підприємства. З метою розроблення ефективних методів управління заборгованістю її фактори впливу запропоновано поділити на три групи – фактори макросередовища підприємства, фактори його безпосереднього оточення та фактори мікросередовища.

Ключові слова: заборгованість підприємства, фактори заборгованості, класифікація, середовище підприємства.

Рис.: 3. **Бібл.:** 10.

Кузьмін Олег Євгенович – доктор економічних наук, професор, директор Інституту економіки і менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: okuzmin@lp.edu.ua

Волович Олена Богданівна – старший викладач, кафедра обліку і аудиту у видавничо-поліграфічному комплексі, Українська академія друкарства (вул. Підголоско, 19, Львів, 79020, Україна)

E-mail: volovych@i.ua

УДК 65.011+336.276

UDC 65.011+336.276

Кузьмин О. Е., Волович Е. Б. Факторы влияния на задолженность предприятия и их классификация

В статье проанализированы подходы к классификации факторов задолженности предприятия. С целью разработки эффективных методов управления задолженностью ее факторы влияния предложено разделить на три группы – факторы макросреды предприятия, факторы его непосредственного окружения и факторы микросреды.

Ключевые слова: задолженность предприятия, факторы задолженности, классификация, среда предприятия.

Рис.: 3. **Библ.:** 10.

Кузьмин Олег Евгеньевич – доктор экономических наук, профессор, директор Института экономики и менеджмента, Национальный университет «Львовская политехника» (ул. Степана Бандеры, 12, Львов, 79013, Украина)

E-mail: okuzmin@lp.edu.ua

Волович Елена Богдановна – старший преподаватель, кафедра учета и аудита в издательско-полиграфическом комплексе, Украинская академия печати (ул. Подголоско, 19, Львов, 79020, Украина)

E-mail: volovych@i.ua

Kuzmin O. Y., Volovich Y. B. Factors of Influence on Receivables and Payables and Their Classification

The approaches to classification factors of receivables and payables are analyzed in the article. In order to develop effective methods of receivables and payables management, its factors of influence are proposed to divide into three groups – macro factors, the factors of enterprises immediate environment and micro factors.

Key words: receivables and payables, factors of receivables and payables, classification, enterprise environment.

Pic.: 3. **Bibl.:** 10.

Kuzmin Oleg Ye. – Doctor of Science (Economics), Professor, Director of the Institute of Economics and Management, National University «Lviv Polytechnic» (vul. Stepana Bandery, 12, Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: okuzmin@lp.edu.ua

Volovich Yelena B. – Senior Lecturer, Department of Accounting and Auditing in the Publishing and Printing Sector, Ukrainian Academy of Printing (vul. Pidgolosko, 19, Lviv, 79020, Ukraine)

E-mail: volovych@i.ua

Заборгованість підприємства здійснює значний, як правило, негативний вплив на його фінансово-майновий стан. Проте, уникнути її повністю практично неможливо, та й недоцільно, оскільки вона є об'єктивним явищем в економіці як результат фінансово-господарських відносин між її суб'єктами. Для мінімізації негативного впливу заборгованості вона неодмінно повинна стати об'єктом управління з боку менеджменту підприємства.

Ефективне управління заборгованістю підприємства потребує поінформованості його менеджменту про характер впливу факторів, які зумовили її виникнення та існування, оскільки найдієвішим є управління, спрямоване саме на усунення чи послаблення впливу факторів для того, щоб попередити чи мінімізувати негативний вплив заборгованості на фінансово-майновий стан підприємства, а не ліквідувати наслідки такого впливу.

Проблема управління різними видами заборгованості підприємства була предметом дослідження в працях багатьох науковців, зокрема, Власової І. О., Куденка Г. О., Кузне-

цової С. А., Литовченко Е. Ю., Лігоненко Л. О., Нашкерської М. М., Новікової Н. М., Остапченко Н. В., Сурніної К. О., Федорченко О. Є., Храпкіної В. В., Черненко Л. В. та інших. Проте, об'єктами їхніх досліджень, як правило, були або дебіторська заборгованість, або кредиторська заборгованість чи зобов'язання, а заборгованість як узагальнена економічна категорія практично не розглядалась.

Зважаючи на те, що в наукових джерелах категорія заборгованості синтезовано практично не розглядається, то відповідно і фактори, що на неї впливають, також не стали об'єктом повноцінних наукових досліджень. Проте, в окремих наукових публікаціях наведені фактори впливу на дебіторську заборгованість підприємства та його зобов'язання.

Метою статті є дослідження класифікації факторів впливу на заборгованість підприємства з метою розроблення в подальшому ефективних методів управління нею.

Більшість науковців поділяють фактори впливу на формування дебіторської заборгованості на зовнішні та

внутрішні. Лігоненко Л. О., Нашкерська М. М., Черненко Л. В. до зовнішніх факторів відносять стан економіки в країні та економічну політику уряду; податкову систему в державі; стан розрахунків у країні; рівень інфляції; збалансованість грошової та товарної маси, розвиток кредитних відносин та ефективність грошово-кредитної політики НБУ; вид продукції; обсяг ринку та рівень його насиченості [1, с. 29; 2, с. 137; 3, с. 35]. Деякі автори, зокрема Таратута Л. В., об'єднують зовнішні фактори у три групи – ефективність грошово-кредитної політики центрального банку, кредитна політика банків та інших фінансових установ, рівень конкурентоспроможності галузі [4, с. 220]. Дубровська Є. В. поділяє зовнішні фактори впливу на величину дебіторської заборгованості на макроекономічні, соціальні та політичні [5, с. 205].

До внутрішніх факторів впливу на формування дебіторської заборгованості Лігоненко Л. О., Нашкерська М. М., Черненко Л. В. відносять кредитну політику підприємства, види розрахунків, що використовуються підприємствами, стан контролю за дебіторською заборгованістю та професіоналізм фінансового менеджменту, коректність оформлення договорів з юридичної точки зору, період життєвого циклу виробництва та його обсяги, обсяг кредиторської заборгованості тощо [1, с. 30; 2, с. 137; 3, с. 36]. Таратута Л. В. внутрішні фактори об'єднує також у три групи – кредитну політику підприємства, стратегію та план розвитку підприємства, професіоналізм фінансового менеджера [4, с. 221]. Дубровська Є. В. поділяє внутрішні фактори на прямі та непрямі [5, с. 205]. Єдинак Т. С. пропонує поділяти фактори впливу на величину та структуру дебіторської заборгованості на загальноекономічні, галузеві та внутрішні [6, с. 54].

Поділ факторів впливу на дебіторську заборгованість на дві групи – зовнішні та внутрішні, на нашу думку, є недостатнім з погляду розроблення ефективних методів управління заборгованістю. З групи зовнішніх факторів доцільно виокремити фактори, на які менеджери підприємства можуть впливати, та фактори, на які менеджери впливу не мають, а можуть лише вживати певних заходів по пристосуванню до їхньої дії. Таким чином, зовнішні фактори впливу на заборгованість підприємства можна об'єднати у дві групи – фактори макросередовища та фактори безпосереднього (мезо-) оточення підприємства.

Досліджуючи фактори впливу на дебіторську заборгованість, на нашу думку, необхідно враховувати що саме є об'єктом їхнього впливу. Серед науковців єдиної думки щодо об'єкта впливу факторів дебіторської заборгованості немає. З вищепроведеного аналізу видно, що одні автори досліджують фактори впливу на формування дебіторської заборгованості, інші – на її величину і структуру, рівень тощо.

Лігоненко Л. О., крім факторів впливу на формування дебіторської заборгованості, наводить ще й фактори, що обумовлюють її погашення. Це, зокрема, використання інструментів досудового врегулювання повернення заборгованості, стягнення заборгованості в судовому порядку чи через порушення справи про банкрутство, професіональність управління дебіторською

заборгованістю та організація контролю за її погашенням [1, с. 32].

На нашу думку, основним фактором погашення дебіторської заборгованості є умови економіко-правових відносин між суб'єктами такої заборгованості – умови договору (для заборгованості за товари, роботи, послуги, з виданих авансів тощо) чи законодавчо-нормативних документів (для заборгованості з податків, соціальних внесків тощо). Тому доцільніше досліджувати не фактори погашення, а фактори непогашення дебіторської заборгованості.

Підприємству повністю уникнути заборгованості в сучасних умовах практично неможливо. Для мінімізації негативного впливу на фінансово-майновий стан підприємства обсяг заборгованості необхідно утримувати в межах певного допустимого (оптимального) рівня, на величину якого також впливають певні фактори.

Таким чином, до основних об'єктів впливу факторів дебіторської заборгованості можна віднести:

- ✦ величину і структуру оптимального рівня дебіторської заборгованості;
- ✦ виникнення (формування) дебіторської заборгованості;
- ✦ величину і структуру фактичного рівня дебіторської заборгованості;
- ✦ стан (існування, непогашення) дебіторської заборгованості.

Зважаючи на те, що заборгованість завжди має як мінімум два суб'єкта – дебітора та кредитора, і поділ її на дебіторську та кредиторську є суб'єктивним та відображає лише проекцію взаємовідносин заборгованості на того чи іншого суб'єкта, можна стверджувати, що причини її виникнення не залежать від того, з чієго боку їх досліджувати – дебітора чи кредитора, оскільки одна і та ж сума заборгованості, яка в дебітора є кредиторською, а в кредитора – дебіторською, виникає в них, як правило, одночасно і зумовлена в обох однією і тією ж причиною, що пов'язана з існуванням між ними певних економіко-правових відносин. Проте, мотивація щодо подальшого регулювання заборгованості в її суб'єктів може бути різною. Тому узагальнення результатів досліджень факторів впливу на дебіторську заборгованість методом індукції можна перенести й на явище заборгованості підприємства загалом та на кредиторську заборгованість зокрема, але із урахуванням вектору впливу.

Узагальнивши матеріали наукових праць [1 – 10] щодо класифікації факторів дебіторської та кредиторської заборгованості та зобов'язань підприємства, можна запропонувати такі класифікації факторів макросередовища, мезооточення та мікросередовища підприємства, які впливають на виникнення, величину, структуру та непогашення його заборгованості (рис. 1 – 3).

Фактори макросередовища підприємства доцільно об'єднати у дві групи – економічні та політико-правові фактори. До економічних факторів можна віднести стан економіки в державі, рівень інфляції, розвиток кредитних відносин та кон'юнктура ринку кредитування, збалансованість товарної та грошової маси, обсяг ринку продукції підприємства та рівень його насиченості,

Рис. 1. Класифікація факторів макросередовища, які впливають на заборгованість підприємства

Рис. 2. Класифікація факторів мезооточення, які впливають на заборгованість підприємства

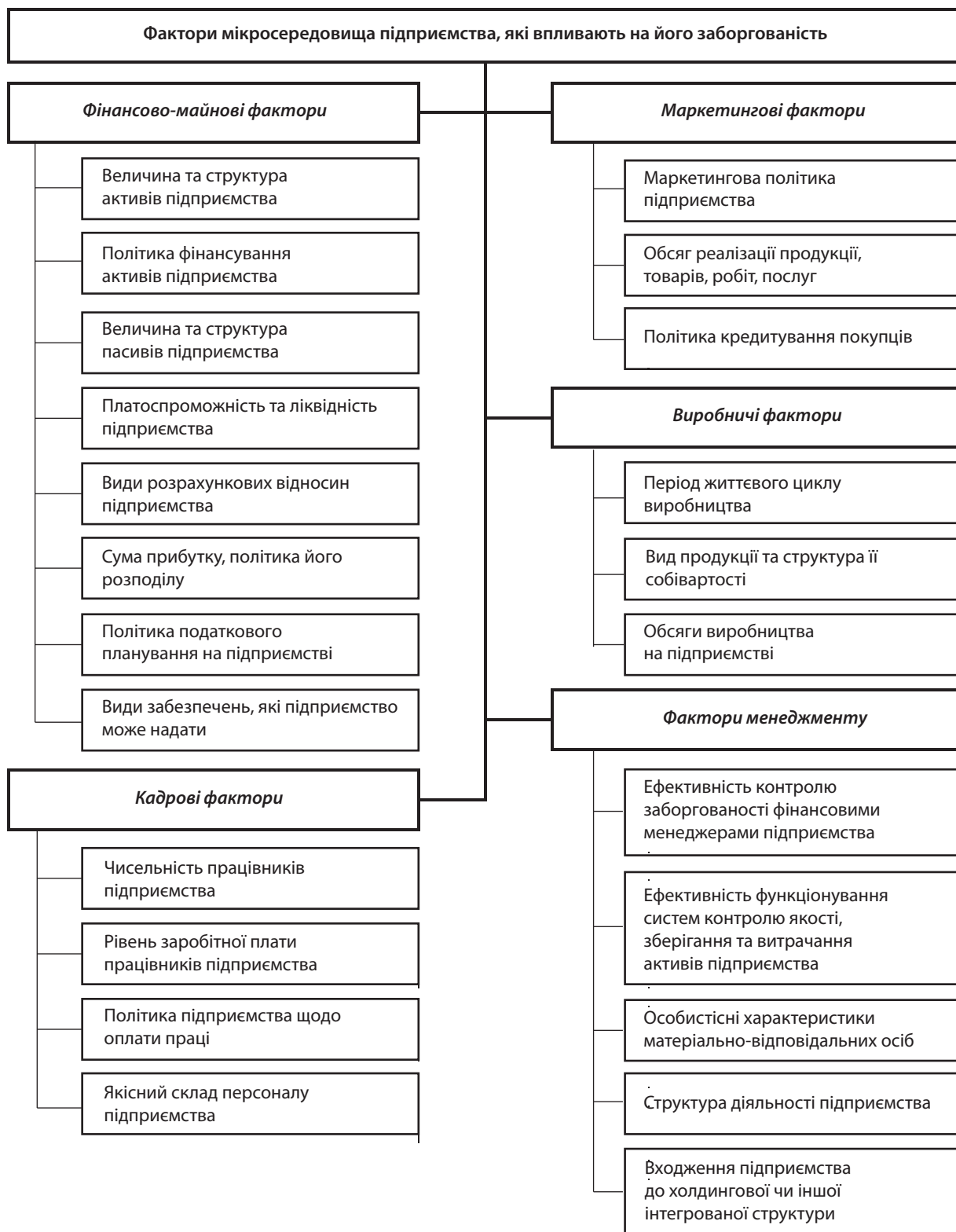

Рис. 3. Класифікація факторів мікросередовища, які впливають на заборгованість підприємства

специфіку ринку сировинних ресурсів підприємства тощо. До політико-правових факторів належать податкова система в державі та тип податкової політики, державна регуляторна політика у сфері оплати праці, державна політика у сфері соціального страхування, законодавчо-нормативне регулювання формування статутного капіталу, розподілу прибутку та виплати дивідендів, ефективність функціонування державних орга-

нів влади (ДПС, Держмитслужби тощо), політика влади щодо розвитку галузі тощо. На фактори макросередовища підприємства його менеджмент впливати не може, а може лише пристосуватися до їхньої дії.

Фактори мезооточення підприємства об'єднано у три групи за суб'єктами цього оточення – фактори, пов'язані із взаємовідносинами із покупцями підприємства, його постачальниками, а також засновниками

(акціонерами, учасниками). Ці фактори насамперед впливають на дебіторську та кредиторську заборгованість підприємства за товари, роботи, послуги, та на заборгованість із внутрішніх розрахунків.

Фактори мікросередовища підприємства поділено на п'ять груп – фінансово-майнові фактори, маркетингові фактори, виробничі фактори, кадрові фактори та фактори менеджменту. Ці фактори є повністю підконтрольні керівництву підприємства, тож їхній вплив може бути регульований ним.

ВИСНОВКИ

Вплив заборгованості підприємства на його фінансово-майновий стан визначається, насамперед, її величиною, структурою, станом та видом, які в свою чергу залежать від численних факторів. Дослідження факторів впливу на заборгованість суб'єкта господарювання з метою розроблення ефективних методів управління нею засвідчило доцільність їхнього поділу на три групи – фактори макросередовища підприємства, фактори його мезооточення та фактори мікросередовища. Така класифікація факторів дає змогу виокремити ті з них, на які менеджмент підприємства впливу не має (фактори макросередовища), фактори, на які менеджмент може впливати частково (фактори мезооточення) і фактори, повністю підконтрольні менеджменту підприємства (фактори мікросередовища). Перспективою подальших досліджень є розроблення методів управління заборгованістю підприємства, спрямованих на усунення негативного впливу факторів мікро- та мезооточення підприємства та пристосування до впливу факторів його макросередовища. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Лігоненко Л. О.** Управління дебіторською заборгованістю підприємства : навч. посіб. / Л. О. Лігоненко, Н. М. Новікова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 275 с.
2. **Нашкерська М. М.** Управління дебіторською заборгованістю у структурі оборотного капіталу підприємства / М. М. Нашкерська // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 647. – С. 136 – 140.
3. **Черненко Л. В.** Управління дебіторською заборгованістю в аграрних підприємствах : дисертація на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / Л. В. Черненко. – Київ, 2007. – 241 с.
4. **Таратута Л. В.** Управління поточною дебіторською заборгованістю в умовах кризи / Л. В. Таратута // Сталий розвиток економіки: Всеукр. наук.-виробнич. журнал. – 2011. – № 4. – С. 220 – 228.
5. **Дубровська Є. В.** Класифікація факторів впливу на рівень дебіторської заборгованості підприємств житлово-комунального сектору господарювання / Є. В. Дубровська // Комунальне господарство міст. Серія «Економічні науки». – 2008. – № 85. – С. 202 – 207.
6. **Єдинак Т. С.** Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах фінансово-еконо-

мічної кризи / Т. С. Єдинак // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 3. – С. 54 – 57.

7. **Литовченко Е. Ю.** Теоретические аспекты определения сущности дебиторской задолженности предприятия / Е. Ю. Литовченко, С. Н. Коцур // Бизнес Информ. – 2011. – № 2. – С. 104 – 106.

8. **Гончарук Р. П.** Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів / Р. П. Гончарук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 1(59). – С. 48 – 51.

9. **Сурніна К. С.** Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств : автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / К. С. Сурніна; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2002. – 19 с.

10. **Подольчук О. А.** Кредиторська заборгованість як специфічне джерело формування капіталу підприємства / О. А. Подольчук, В. М. Чорна // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. економічні науки. – 2011. – № 3 (43). – С. 193 – 196.